

Demokratisering og populisme

Det latinamerikanske alternativ til nyliberalismen

Carsten Jensen

Ph.d. i statskundskab

Den argentinske politiske filosof Ernesto Laclau har gjort sig til fortaler for et samarbejde mellem venstrepopulismen i Sydamerika og socialdemokratiske kræfter i Europa. Sigtet med dette samarbejde skal være at skabe en større samlet blok, der kan udfordre den globale nyliberalisme med fælles kræfter. Samtidig har han oprustet sit teoretiske virke omkring populismebegrebet. Denne artikel fremstiller den aktuelle fase i Laclaus forfatterskab, samtidig med at den problematiserer den politiske indflydelse, som venstrepopulismen antages at ville få på socialdemokratismen.

Et spøgelse går gennem Latinamerika, hvis man skal tro Ernesto Laclau. Populismen er blevet genrejst i regionen på en måde, der får ham til at tematisere den som kimen til et opgør med de politiske kræfter rundt omkring i verden, der baserer sig på markedsorientering og tilbagevending af velfærdsstater. Hans omtale minder nærmest om den måde, som Karl Marx annoncerede kommunismens udfordring til de gamle styre i det 19. århundredes Europa på. Aktuelt forestiller Laclau sig, at den latinamerikanske venstrepopulisme kan blive en udløsende og måske endda ledende kraft i udvikling af en bevægelse, der stiller sig i opposition til den globale nyliberalisme.

En politisk globalisering til venstre, som den Laclau tænker på, hvor politiske partier på tværs af kontinenter koordinerer deres indsats for at udvikle alternativer til nyliberalismen, kræver store politiske ændringer i mange socialdemokratiske partier i Europa. De skal ifølge hans synspunkt opgive deres aktuelle accept af den måde, hvorpå den økonomiske globalisering under nyliberal lederskab er blevet iværksat siden den kolde krigs slutning.

Nedenfor drøftes Ernesto Laclaus centrale politiske forestillinger siden udgivelsen af *On Populist Reason* (Laclau, 2005). Han har på baggrund af denne diskuteret de politiske muligheder i den venstredrejning i Latinamerika, der har været identificerbar siden den kolde krigs slutning. Udgangspunktet er Laclaus efterhånden klassiske radikaldemokratiske perspektiv. Derefter fokuseres der mere specifikt på, hvordan perspektivet kan anlægges på de udviklingstræk, som Laclaus nyere tekster har sat fokus på. Det vil sige demokratiseringen af styreformerne i Latinamerika og den efterfølgende indholdsmæssige drejning af regionens politik i liberaldemokratisk, socialdemokratisk og populistisk retning. Tilsammen udgør de to første træk en markant venstredrejning: fra højreorienterede, godsejerstøttede og militærbaserede styre under den kolde krig til folkevalgte centrum- og centrumvenstreorienterede styre under den nye verdensorden. Populismen ses af Laclau som et middel til at undgå en række af de fejltagelser, som den europæiske socialdemokratiske bevægelse har begået: overdreven statsliggørelse under den kolde krig og accept af nyliberalismen under den nye verdensorden.

Denne artikel ser dog, til forskel fra Laclau, ikke i så høj grad de nye træk som egentlige *brud* med den nye verdensorden, men snarere som en *tilpasning* til de nye betingelser, som denne ordens rummelige forståelse af liberalt demokrati og markedsøkonomi har sat (Hansen, 2011). Latinamerika er blevet et eksempel på, hvordan den nye verdensordens normer om liberalt demokrati slår igennem regionalt og nationalt. Det konkluderes, at regionens venstrepopulisme er en nyorientering i latinamerikansk politik, der skal tages alvorligt af statskundskaben, men også at der er grænser for, hvor langt erfaringerne kan overføres.

Laclaus politik efter den kolde krigs slutning: radikalt demokrati og venstresocialdemokratisme

Fire år før den kolde krigs slutning i 1989 udgav Ernesto Laclau sammen med Chantal Mouffe bogen *Hegemony and Socialist Strategy* (1985). Den havde været undervejs i nogle år, og da den endelig kom, blev den genstand for en omfattende debat. Nogle afviste tankerne som endnu et goldt opgør med marxismen (Woods, 1986), mens andre så dem som et konstruktivt forsøg på at udvikle en teoretisk platform for venstrefløjens fornyelse (Bertramsen et. al., 1991).

I bogen blev radikalt demokrati defineret løseligt som en fortsættelse af den politiske tradition fra den franske revolution, hvor der var blevet startet et opgør med Europas gamle autoritære regimer. En første indkredsning af, hvad det radikale demokrati indeholder, er derfor, at det er en betegnelse for den fortløbende demokratiske revolution. Mindre ambitiøst og bombastisk: et fortsat arbejde på at udbrede frihed og lighed til stadigt flere områder af samfundet. Laclau og Mouffe tog Alexis de Toqueville, der havde studeret den politiske udvikling og demokratiet i Amerika i 1830'erne, som vidne på det synspunkt, at når demokrati først er indført på et område, vil det have tendens til at sprede sig til andre:

„It is impossible to believe that equality will not finally penetrate as much into the political world as into other domains. It is not possible to conceive of men as eternally unequal among themselves on one point, and unequal on others; at a certain moment, they will come to be equal on all points.“ (Alexis de Toqueville, citeret efter Laclau og Mouffe, 1985; 156).

Der vil opstå konservative modbevægelser til dette ønske, og 'det radikale demokrati' vil indeholde de diskurser, handleformer og bevægelser, der konfronterer konservatismen med krav om frihed og lighed.

I senere politiske artikler uddybede Laclau disse synspunkter (Laclau 1997a, Laclau og Mouffe (1987)), og umiddelbart efter Murens Fald skrev han et par artikler, hvori han diskuterede, hvilken retning venstrefløjen i Europa burde tage på de nye præmisser (1997b og 1991). I artiklen 'Klassekamp, – og hvad så?' (1997a) vendte Laclau tilbage til temaet om den franske revolution som et historisk vendepunkt. Han spurgte retorisk, om det var muligt at udvikle den daværende socialdemokratiske og kommunistiske venstrefløj på en ny grundopfattelse. Hans svar var positivt og ubeskedent: „Jeg tror (...), at denne grundopfattelse skal bygges omkring, hvad jeg og Chantal Mouffe har kaldt radikalt demokrati.“ (Ibid. 156) I

den nærmere diskussion af dette projekt beskriver han dets rod i historiske begivenheder: „Tidligere betragtedes menneskene kun som lige over for Gud, mens verdens hierarkiske og ulige opbygning opfattedes som samfundets naturlige grundlag. Med den franske revolution fik ideen om, at mennesker er lige, en juridisk godkendelse. Lighed blev grundprincippet for et frit samfund.“ (Ibid. 156).

Den daværende venstrefløj skulle i Laclaus vision genopdage de grundlæggende principper. Det blev opfattet som afgørende, at fornyelsen ikke blev bygget på potentielt totalitære forventninger om en særlig udviklingsmodel. Det radikale demokrati skulle være en politisk logik, men ikke et politisk mål i konventionel forstand (det vil sige et politisk mål, der kunne 'nås'). I stedet skrev Laclau: „Den demokratiske lighedsideologis ekspansion til et større felt af sociale relationer forudsiger intet om, hvilken retning udviklingen vil tage eller om, hvilke typer nye sociale aktører, der vil opstå.“ (Ibid. 158)

Radikalt og socialt demokrati

I den videre diskussion af, hvordan det radikale demokrati kan udvikles, går Laclau ud fra, at det både skal bæres af sociale bevægelser og politiske partier. Det nærliggende udgangspunkt ville være socialdemokratiske eller kommunistiske partier. Han så dog disse partiers tro på, at statsliggørelse er vejen frem, som et problem for det radikale demokrati, der „(...) involverer et frihedselement, (...) som bryder den dybt forankrede etatisme, der er blevet så karakteristisk for både kommunister og socialdemokrater“ (Ibid, 158).

Det samlende for socialdemokrater og kommunister havde været, som Laclau så det, at begge strømninger ønskede, at det politiske fællesskab skulle have kontrol over de nationale produktionsmidler (Ibid. 156). De var oprindeligt uenige om midler, graden af demokrati og form (reform eller revolution), men efter Murens fald så Laclau dette problem som løst: „Lad os afslutningsvist sige noget om den gammelkendte polaritet mellem 'revolution og reform. (...) sagen er afgjort, og den faldt ud til reformernes fordel.“ (1997b; 162). Han tilslutter sig således det projekt for socialisme under den kolde krig, som han selv havde sammenfattet således: „(...) lige efter krigen vandt den opfattelse indpas, at man kunne opnå socialismen ved at lade den nationaliserede del af samfundsøkonomien ekspandere.“ (1997a; 149).

Om de afgørende globale udfordringer i forbindelse med demokratisering, der kan danne grundlag for videre succes med afløsningen af den nyliberale konsensus med en socialdemokratisk, skrev Laclau senere: „For three-quarters of the world population the question of democracy starts with the need for access to basic goods,

to education, to health, etc. – i.e. with creating the elementary preconditions for participating in the public life of the community.“ (Laclau, 2004; 296). Med disse formuleringer ligger Laclau helt inden for den ramme for socialdemokratisk politik, der er blevet formuleret i fx en dansk socialdemokratisk ramme i Jeppe Kofoeds ’Kald det bare kampen for global retfærdighed’ (Kofoed, 2002).

På den baggrund kan man konkludere, at Laclaus politik umiddelbart efter den kolde krigs slutning faldt inden for en socialdemokratisk horisont: han har støttet politiske reformer i retning af fortløbende demokratisering, velfærdsstatsopbyggelse og blandingsøkonomi og ser dette som udvikling af social retfærdighed. I overensstemmelse med disse synspunkter har han da også organisatorisk arbejdet politisk inden for fx det britiske Labours rammer efter 1989.

Som det er fremgået, er der dog et meget stort ’men’ i denne sammenfatning, der peger frem mod Laclaus interesse for populisme som politisk logik. Det alternative politiske projekt bør ifølge Laclau ikke iværksættes som svar på isolerede krav, så de enkelte led kan fremstilles som dele af det gamle regimes projekt og indarbejdes i statsliggjort politik. Godt nok kan Laclau tilslutte sig socialdemokratiske krav, men „På den anden side har den stykvis socialdemokratiske reformpolitik også vist sig at være en blindgyde. Den har kun ført til etatisme og bureaukrati (...).“ (Ibid. 163). Laclaus eventuelle skepsis overfor den kolde krigs socialdemokratisme gik således ikke på dens målsætninger, men på dens politiske form.

Socialdemokrater og nyliberalisme

I den nye verdensordens første tid var denne skepsis mod statsliggørelse relativt udbredt, også ind i socialdemokratiene. Anti-etatisme kan imidlertid gives to former. Laclaus positive forslag var, at sociale og folkelige bevægelser skulle have mere indflydelse. Det var det synspunkt, der i en anden tradition blev kaldt ’voice’. En anden retning kunne kaldes ’exit’. Man skulle lade de fælles politiske løsninger ligge og lade markedet overtage. Set i Laclaus perspektiv vandt det sidstnævnte forsøg på at løse etatisme-problemet, og socialdemokratier, som det britiske New Labour, blev derfor i stigende grad dele af det nyliberale projekt. Mindre stat blev forstået som ’mere marked’, hvor Laclau ville i retning af mere medborgerskab og mere deltagelse – mere radikalt demokrati.

Når Laclau efter erfaringen med især Tony Blairs regeringer siden 1997 udtrykker skepsis over for socialdemokratiske partier, er det således ikke, fordi de er socialdemokratiske, men fordi de ikke er socialdemokratiske nok. Laclau argumenterer ikke for opgivelse af reformperspektiv og velfærdsstat, men mod, at partiorganisationer, der tidligere har været entydigt socialdemokratiske,

overtager den nyliberale dagsorden, ligesom i fx New Labours tilfælde, som han følger Eric Hobsbawm i at kalde ’Thatcherisme i bukser’ (Laclau, 2013).

Man kunne derfor sammenfatte Laclaus positioner således, at han opstiller et skilt i retning af radikalt demokrati og to *indkørsel forbudt* skilte: et ved etatismevejen og et ved nyliberalismevejen.

’Det hårdarbejdende leverpostejspisende folk’: populisme som middel, socialdemokratisme som mål?

Ifølge Laclau lider verden efter den kolde krig af en mangel, der kan beskrives som „En politik, der udvider det politiske rums plads for repræsentation og etablerer en ny kollektiv vilje som et resultat af en politisk opsamling af samfundsmæssige behov. Igen: Det passende navn for et sådant projekt er ’radikalt og pluralistisk demokrati’.“ (Laclau, 1997b;163). Med denne formulering er der lagt et spor ud til en forståelse af de projekter, der beskrives som populistiske af Laclau. I hans terminologi er netop populisme den politiske logik, der *samler* samfundsmæssige krav. I sine senere skrifter har Laclau da netop også defineret ’krav’ som politikens mindste byggesten (Laclau, 2005b), og hvis man udskifter det lille ord ’behov’ i ovenstående citat med ordet ’krav’, får man en sætning, der er tæt på at beskrive ’radikalt og pluralistisk demokrati’, som navnet på et populistisk projekt.

I Laclaus oprindelige teoretiske drøftelse af populismen (1997c) så han en udfordring i overhovedet at definere, hvad populisme var. Han skrev i en diskussion med marxismen, og spørgsmålet var, hvordan man skulle forstå politiske bevægelser, der ikke direkte var udsprunget af klasser. I midten af 1970’erne var det let at bestemme fagforeninger og socialdemokratier som repræsentanter for arbejderklassen og derved fastholde en klassebaseret teori, men det var svært at placere nye sociale bevægelser og partier, der ikke formulerede sig i klassetermer eller rekrutterede snævert fra specifikke klasser i sådanne termer.

Løsningen blev at fastholde, at de grundlæggende principper, der selekterer og organiserer ideologier, er klassebaserede, mens politiske ideologier, som fx feminisme eller multikulturalisme ikke nødvendigvis er klassespecifikke. En klassespecifik ideologi kunne således organisere ikke-klasseideologier omkring sig. Inden for en sådan ramme kunne man forstå populistiske partier. Politiske bevægelser, der mobiliserede ’folket’ på andre spørgsmål end de klassespecifikke, var populistiske inden for denne forståelse, men ville alligevel, når alt kom til alt, være indskrevet i en realitet, hvor fortolkningen af ’folkelighed’ skete efter klasseideologiers grundprincipper.¹

I de senere skrifter har Laclau altid fastholdt grundelementer af denne opfattelse, selvom han helt generelt

skiftede teoretisk ståsted (Jensen, 1997). Han ser det ikke mere som nødvendigt, at folkelige ideologier har en relation til klasseideologier. Populisme forstås i stedet som *sui generis* politiske bevægelser, der er organiseret omkring symboler, eller i Laclaus terminologi 'tomme tegn', der får deres konkrete betydning ved det, de negerer (2005 og 2005b).² Den forstås dog stadig som en form, der bruges til at definere politiske strømninger som oppositioner. Nu er det imidlertid ikke mere kun klasse- og statsmagt, der udgør modstanderen for populisme, men hele den institutionelle politik, der udgør *status quo* for den politiske horisont i et givet land og er med til at holde dets oppositionelle bevægelser uden for indflydelse.

Anti-nyliberal populisme, som den Laclau ser vokse frem i Latinamerika efter den kolde krig, udtrykker krav, der er opstået som reaktion på nyliberalistisk politik på kontinentet på en måde, der er knyttet sammen med 'folkelige traditioner' og med et forenende symbol som centrum. Laclau understreger, at konkret populisme ofte navngives efter en central leder, uden at dette nødvendigvis gør en given populisme til en autoritær fører-ideologi (Laclau, 2005 og 2006). Et navn eller andet tegn bliver simpelthen en måde at udtrykke en politisk strømning på. Lige som den konkrete fysiker Newton gav navn til newtonsk fysik (det vil groft sagt sige hele komplekset af fysik fra Newton til Einstein), bliver en leders navn en betegnelse for et kompleks af krav, følelser og relationer på tværs af tid og rum. Lederens navn, eller et andet symbol, bliver et udtryk for en samlet kæde af ligestillede (ækvivalente) krav, der alle rettes mod den samme modtager: 'det gamle regime'. Det er afgørende for Laclau at understrege denne retoriske dimension af politik (naming), fordi det er den, der overhovedet gør det muligt at etablere populistiske kæder af krav. Uden disse 'tomme tegn' ingen populisme (Laclau 2005; 156).

Et i udgangspunktet neutralt navn som 'Chaves', kan således gives et politisk indhold i konkrete situationer, så det kommer til at stå for modstand mod nyliberalismen, der på sin side associeres med privatiseringer, åbning for udenlandske firmaer, udsættelse af et land for overvældende konkurrence og salg af nationalt ejet olie via private selskaber, der kanaliserer overskud til internationale banker. På den måde kan 'chavisme' komme til at stå for en politisk bevægelse, der fuldt ud modsætter sig nyliberalisme og ser samfundet som delt i to: 'de der er med nyliberalismen' og 'de, der er mod', nemlig 'folket' = chavisterne.³ Om chavismen overlever personen Hugo Chaves' død, er det endnu for tidligt at spå om.⁴

Som det fremgår, bliver populisme i Laclaus fortolkning et træk, der kan indgå i mange forskellige politiske bevægelser. Populisme er ikke et særligt politisk projekt, men en særlig politisk logik. Som sådan står den i mod-

sætning til den logik, Laclau kalder 'institutionel politik'. Denne er karakteriseret ved, at krav til myndigheder bliver behandlet isoleret, således at de ikke kan danne basis for den skabelse af de ækvivalenskæder, der karakteriserer den vellykkede populisme. Den bureaukratiske departementalisering af politik og den følgende forskydning af åbenlyst politiske valg til juridiske afgørelser er dermed de ultimative udtryk for det modsatte af populisme: den institutionelle politik.

Ovenstående blev Laclau refereret for det synspunkt, at 'hidtil har problemet med socialdemokratismen været de stykviske reformer, der skaber grobund for etatisme'. I hans senere politiske formuleringer er etatisme blevet forstået i en bredere ramme, netop som institutionel politik. Pointen er imidlertid stadig den samme: isolerede krav kan honoreres delvist og gøres til del af en videreførelse af etablerede magtforhold. Vellykkede kæder af krav kan imidlertid gøre en forskel i forhold til retningen af central politik. Det er dog kun i princippet, at politik er så enkel. Laclau mener, at han har defineret yderpunkterne. I praksis er der i politiske bevægelser altid elementer af noget institutionelt, og ingen institutioners regler er så gennemførte, at de ikke er åbne for fortolkning. En central replik i filmen *Pirates of the Caribbean* lyder: 'Nu er vores piratkodeks jo ikke regler *som sådan*, men mere en slags retningslinjer.'

Det institutionelle er som begreb i familie med Max Webers idealtyper. Det vil aldrig realiseres fuldstændigt: „Jeg har altid fastholdt, at der er to ekstremer: Ren institutionalisme, der indebærer en teknokratisk regering, hvor social mobilisering ikke spiller nogen rolle, og populismen som ideologi og radikalt brud.“ (Laclau, 2013). Ingen af disse ekstremer findes i ren form, men kun i blandinger. Konkrete bevægelser har deres regler og rutiner, ligesom regeringer altid har muligheder for handling og udvikling. Oprørerne i Maj '68 havde deres normer for, hvordan man konfronterede politiet, og de Gaulle sendte sine konservative støtter på gaden for at demonstrere mod demonstranterne. (Laclau, 2012)

I dag er den institutionaliserede politik, som Laclau ser den, en praksis, der bliver informeret af den nyliberale konsensus, mens det i perioden mellem 1950'erne og frem til starten af 1990'erne ofte var socialdemokratiske ideer, der informerede den institutionelle politik. Når der i dag bliver stillet krav ude fra til myndighederne, bliver kravene ifølge denne synsvinkel mødt og selekteret med kriterier fra nyliberalismens politiske ramme: afvikling af velfærdsstat og udvikling af markeder.

Der vil, som det er fremgået, være elementer af populisme i den institutionaliserede nyliberalisme. Populisme er et træk, der til en vis grad vil præge partierne i liberaldemokratiske politiske systemer, for de fleste partier vil

Tabel 1. Hovedtendenser i politisk logik og retning efter den kolde krigs slutning ifølge Laclau med eksempler⁵

		Fremherskende politiske logikker	
		Institutionel politik	Populisme
Fremherskende politiske strømninger	Socialdemokratiske retninger	Danske regeringer fra 1993-2001	Chavisme, jævnfør nedenfor
	Nyliberale retninger	New Labour i regering, 1997 til 2010 (Dansk regering, 2011 og frem?)	Thatcherismen som videreført af John Major 1991 til 1997 (autoritær populisme)

søge at mobilisere flere identiteter, der har utilfredsstillende krav, og som ser sig som modstillede centrale myndigheder. Når der fx bliver appelleret til et hårdtarbejdende, leverpostejspisende folk, er det indlysende nok populisme inden for en mere begrænset erfaringshorisont, end den Laclau normalt analyserer, men selve princippet går igen. De, der står op om morgenen for at smøre leverpostejmadder, bliver bedt om at støtte deres regering.

Højrepopulisme er en betegnelse for populistiske partier og bevægelser i Europa, der har haft nationalistiske og fremmedfjendtlige dagsordner, som fx DF i Danmark og haiderismen i Østrig (Mouffe 1981/1997 pp. 100-103 og Mouffe 2005b). I definatorisk forstand er de ifølge Laclaus populistiske logik partier for opgør med forskellige former for institutionel politik, hvor den politiske løsning, der især søges mobiliseret på, indebærer indskrænkninger i frihed og lighed for modstandere. Venstrepopulisme kan modsvarende defineres som populisme, hvis centrale krav forstås som udvidelse af forudsætninger og rum for lige deltagelse. Laclaus sondringer kan nu fremstilles skematisk:

Ernesto Laclaus signalement af den latinamerikanske, regeringsbærende venstrepopulisme

Ifølge Laclau er den form for politik, som de venstrepopulistiske regeringer i Bolivia, Ecuador og Venezuela står som eksempler på, bud på løsninger på de vigtigste politiske udfordringer i dag.⁶ Han har formuleret sig på den måde, at 'den radikale politiks vigtigste opgave er at skabe et folk' (Laclau, 2008), hvilket de har gjort. Ved siden af at have bidraget til at skabe alternativer til nyliberalismen og den amerikanske indflydelse, der ikke, som de alternativer til den nye verdensorden, der er udviklet på Cuba, i Iran, Kina og Nordkorea, er baseret på autoritære styreformere, har venstrepopulisterne i Latinamerika haft succes med at skabe alliancer i deres befolkninger, der har kunnet forstå og videreføre sig selv som 'folkelige kræfter', selv om de samtidig har været regeringsbærende.

I Venezuela kunne Chaves' linje fx overleve både forsøg på militært støttede, autoritære kup og bastant international mistænkeliggørelse, blandt andet fordi det er lykkedes at skabe en folkelig opbakning til regeringsprojektet. Hvis en ledelse og et forbillede skal kunne le-

vere resultater for at kunne gøre sig fortjent til at blive anbefalet som 'best practise', så skal der være realiteter bag, og pointen med at fremhæve disse lande og deres regeringer er, at de har kunnet levere varen: en populistisk kæde, der har været stærk nok til at sikre genvalg. De har udviklet en populisme inden for i det mindste minimale demokratiske rammer⁷, der virker, og derved sat en ny standard (Laclau, 2006).

I forhold til forskellige former for mistænkeliggørelse af populismen i Latinamerika har Laclau taget den i forsvaret, ligesom han har måttet forsvare sin egen position. Hvad angår det første, kan man på dansk se artiklen 'Folkeligt demokratiske kræfter tager kontrol i Latinamerika' (Hansen, m.fl., 2012). Hvad det andet punkt angår, har han svaret via et angreb på Slavoj Žižek, der på sin side har anklaget Laclau for at være en vendekåbe, der først løber efter det ene politiske ideal, radikalt demokrati, og derefter et nyt: populisme (Žižek, 2006). Laclau svarer, at 'populisme' og 'radikalt demokrati' måske nok er ikke er identiske, men at de heller ikke er hinandens modsætninger. De kan være gensidigt understøttende, således at en del af forudsætningerne for fremskridt for folkelige sociale agenters tilstedeværelse i det politiske rum netop er populismen, mens de radikale krav kan være med til at give følelsesmæssig tiltrækning til skabelsen af stærke populistiske kæder af krav: „What Žižek does not realize is that ... the kind of populism that I defend *is* a form of radical democracy. There is radical democracy whenever there is a widening of popular interventions in the public sphere on the basis of the expansion of equivalential chains of democratic demands around a hegemonic popular core.” (Laclau, 2010a; 241)

Endelig ser Laclau Latinamerikas venstrepopulister som *potentielle alliancepartnere for det europæiske venstre*. Man får det indtryk, at han ser de nye ledere som understøttet med et potentiale til at stille sig i spidsen for en globalisering af alternativet til nyliberalismen. Her kan det europæiske venstre måske finde navigatører og styrmænd, der kan foreslå retninger for en fælles indsats for udvikling af fx samhandel og allianceudvikling, der kan bygge på andre præmisser end fx WTO, IMF og lignende internationale organer, der i hans optik har nyliberal bias. En tilslutning til et sådant projekt fra det europæiske

venstres side ville efter Laclaus tankegang være med til at styrke begge parter: det ville skabe en længere og dermed stærkere populistisk kæde af krav, end nogen af dem selv ville kunne mønstre.

På den baggrund bliver udviklingen i Latinamerika i perioden efter den kolde krigs slutning relevant for Laclau. Her har nyliberalismen nemlig lidt nederlag af regional (og potentiel global betydning) betydning, idet det ikke lykkedes USA at komme igennem med den politik for et fælles økonomisk rum for Nord- og Latinamerika, det promoverede frem til 2005, hvor dets politik faldt på grund af latinamerikansk modstand. Dermed blev de latinamerikanske lande gennem deres eget samhandelsapparat, Mercosur, i stand til at beskytte deres økonomier mod amerikansk konkurrence. I et større politisk perspektiv bliver det derfor relevant at undersøge, hvad baggrunden for dette nederlag var: hvilke politiske bevægelser kunne modstå nyliberalismen, og hvordan er de sat sammen? Hvis man kan svare på sådanne spørgsmål, kan man også komme med ideer til, hvordan politiske strømninger i andre regioner kan efterligne deres succes med at skabe alternativer, der virker i den aktuelle globaliserede verden. Laclaus svar på begge spørgsmål er populisme.

Den nye populisme

Laclau mener, at der i dag er to slags arv, der især skaber problemer for befolkning og regeringer i Latinamerika. For det første er der arven fra militærdiktaturerne frem til perioden omkring den kolde krigs slutning, og for det andet er der arven fra den nyliberale periode, der dels var overlappende med militærdiktaturerne (fx i Argentina og Chile), og dels prægede 1990'erne. Det ville efter hans mening ikke have været muligt at indføre nyliberalismen i den form, den fik i Latinamerika, uden diktaturer, jf. fx forbindelsen mellem Augusto Pinochets diktatur i Chile 1973-1990 og den gruppe økonomer, som beskrives som 'the Chicago boys' (Laclau, 2006), og som udgør den ideologiske ryggrad i nyliberalismen (Jensen, 2013; 45-48).

Kombinationen af militære diktaturer og nyliberalisme skabte en politisk form, hvor lederne efterhånden var helt afskåret fra befolkningen. Derfor er der sket nogle *populistiske brud*, det vil sige omvæltende overgange fra 'institutionel politik' til populistisk fremgang i den fremherskende statslige politik, mens der i andre har været mere glidende overgange fra diktaturer til demokrati: Chiles udvikling var glidende, Venezuelas var et brud, og Argentina var en mellemform (Boel og Rasmussen, 2010). De fik også let forskellige, skønt populistiske, nationale udtryk: "... in Latin America the opposition to neoliberalism mobilized around populist themes in the wake of the ascension of peasant communities in Bolivia, the dynamic

of new social movements in Argentina, or the grassroots mobilization in Venezuela" (Laclau, 2010b;74).

Set fra Laclaus synspunkt kom det nyliberale projekt i krise og mislykkedes politisk i Latinamerika efter den kolde krigs slutning. Derefter kunne der udvikles ny politik på basis af den sideløbende demokratisering af samfundene. Der blev kontinentet over indledt forskellige eksperimenter med mere pragmatiske kombinationer af markedsmekanismer og statslig styring, end man havde set under den nyliberale fase. Desuden udvikledes samfundsmæssig deltagelse i det civile samfund, mere repræsentative regeringer og en generel bevægelse mod centrum-venstre politik til afløsning af diktaturernes højreorientering.

Efter stabiliseringen af disse nye regimer kommer truslen mod demokratiet i Latinamerika derfor ikke fra mere populismen, men angiveligt fra nyliberalismen. Derfor mener Laclau, at det er vigtigt at fastholde Mercosur, der gennem økonomisk samarbejde beskytter de omfattede lande og derved til dels også regionen økonomisk mod USA. Samtidig skal det også fremover undgås at indgå toldunion med USA.

Venezuela spiller en hovedrolle i aktuel latinamerikansk politik som et land, der støtter den politiske strømning i latinamerikansk politik, der ikke vil indordne sig under USA. Venezuelas regeringsbærende populisme, *chavismen*, er ifølge Laclau karakteriseret af en mobilisering af borgere gennem ækvivalenslogik (krav fra forskellige grupper bliver sidestillet som ligeværdige, ækvivalente), konstitution af et folk gennem denne logik, ideologiske symboler fra bolivarianismen (en latinamerikansk friheds- og uafhængighedsideologi, der lå i forlængelse af den europæiske demokratiske tænkning fra perioden omkring den franske revolution), og af at Chaves/lederens centrale rolle umiddelbart står som det, der holder bevægelsen sammen.

Laclau forstår, at der er frygt for, at den centrale rolle, som lederen har, vil undertrykke den folkelige mobilisering. Man han peger på, at det ikke er nogen jernlov, at der vil ske en centralisering af magten i populisme. Man behøver ikke at blive en de Gaulle, fordi man har skabt en ækvivalent relation mellem krav og givet dem symboler. Laclau mener ikke, at der p.t. er overvældende autoritære tegn i Venezuela. I et nyligt interview har han påstået, at der er pressefrihed i landet, selvom en 'løgnagtig' tv-station har fået frataget sin direkte sendetilladelse, og derfor kun kan ses via satellit. (Hansen m.fl., 2012).

Afsluttende drøftelser og konklusioner

Den aktuelle latinamerikanske populisme er utvivlsomt et nyt fænomen, der fortjener opmærksomhed. Der er tale om en politisk strømning, der ikke blot er en gentagelse

af tidligere politikker, men et politisk originalt udtryk for den nye verdensordens muligheder. At den så relativt let indgår i denne, vidner også om verdensordenens rummelighed. Man kan sammenfatte de vigtigste træk af den udvikling i Latinamerika siden den kolde krigs slutning, som venstrepopulismen indgår i, således i Laclaus optik:

- Brud med institutionel politik, inklusive militærdiktatur og nyliberalisme
- Generel centrum-venstre-drejning i både regimeformer og politik
- Udvikling af (venstre-)populisme som regeringsbærende politisk form

På den baggrund har Laclau kastet sig ud i rollen som international projektdesigner. Hans tekster anbefaler en strategi på øverste niveau, der kan sammenfattes således: *Målet* er at udskifte den nyliberale konsensus på globalt, regionale og nationale niveauer med tilslutning til socialdemokratiske principper. *Midlerne* er: at efterligne chavismen i Europa, at udskifte nyliberalisme i socialdemokratiske partier med venstrepopulisme, og at etablere samarbejde mellem populistiske venstrepartier i Europa og Latinamerika.

Hvis man fokuserer på det socialdemokratiske aspekt af chavismen, skal man måske konkludere, at Laclau overvurderer chavismens potentielle rolle for en europæisk venstrefløj? En samlet evaluering skal have både de større og de mindre potentialer in mente.

På positivsiden har chavismen vist mulighed for begrænsning af nyliberalismens indflydelse. Den har også vist muligheder for demokratisering og socialdemokratisering af politik inden for nationale rammer under nye former. Som nævnt kan dette ses som efterlignelsesværdigt i et europæisk venstreperspektiv. I forhold til den aktuelle udvikling i Afrika og Mellemøsten, som er de regioner, Latinamerika bedst kan sammenlignes med, er der ingen tvivl om, at der fra et socialdemokratisk synspunkt er sket betragteligt større fremskridt i Latinamerika.

På negativsiden i forhold til en eventuel rolle som ledende bevægelse for chavismen på globalt plan, skal man dog medtænke, at Europa i dag er såvel mere liberaldemokratisk, socialdemokratisk som selvstændigt overfor USA end Latinamerika *set under et*. At bekæmpelse af ulighed og fattigdom ikke er så højt oppe på den europæiske dagsorden, som den er i Latinamerika, har også noget at gøre med niveauer. Der er store udfordringer i Europa på dette område, men det skal også siges, at de er mere håndterlige end udfordringerne i Latinamerika.

Det taler også mod sandsynligheden for en tæt alliance bygget på de latinamerikanske erfaringer, at der formentlig vil være en form for berøringsangst for mange på det europæiske venstre i forhold til fx chavismens og

Venezuelas 'liberale' forhold til, hvilke lande der samarbejdes med. Der har været relationer til Iran og Cuba, der ikke pynter på landets image. Det er for omfattende spørgsmål at behandle her, men det er klart, at i lande, hvor liberaldemokratiske værdier er en del af den generelle politiske konsensus, er positive forbindelser til disse landes ledere ikke nogen anbefaling.

Det bliver endeligt svært at trænge igennem med ideen om 'lederskab omkring person' i Europa. Antageligt undervurderer Laclau det europæiske venstres forståelige skepsis over for stærke mænd og kvinder. Der har været dårlige eksempler, og mange vil være skeptiske over for denne dimension af populismen. Socialdemokratismen i Europa og fx Danmark er formentlig mere individualistisk orienteret end den latinamerikanske i dag (Jensen, 2002). Selvom det er mange år siden, at den nazistiske og stalinistiske trussel var reel på nationale planer i Europa, er Hitler og Stalin stadig levende som ikoner og eksempler på ledere, der fik netop den apoteotiske status i deres respektive bevægelser, som Laclau taler om. Der er ingen grund til at overdrive eller forvrænge, hvad Laclau siger i den forbindelse, i retning af at han personligt skulle støtte helgendyrkelse, men der er heller ingen grund til at nægte, at det politisk set er usikkert farvand at besejle. Især på den del af venstrefløjen, som Laclau henvender sig til, er holdningen mere til flade strukturer og netværker end til samling omkring enkeltpersoner.

En endelig vurdering af, hvorvidt den latinamerikanske venstrepopulisme i sin nuværende form er eller vil udvikle sig til trussel mod nyliberalismen på globalt plan, skal selvfølgelig gøres på et helt andet detaljeringniveau, end der er plads til her.⁸ En foreløbig vurdering kan imidlertid være, at der ganske vist er tale om en politik, der gør en forskel, men at denne forskel heller ikke må overvurderes. Chavismen er en udfordring til nyliberalismen, men den er hverken målt på størrelse eller set i relation til politikens indhold den største. Set i det globale perspektiv er radikal islamisme en langt mere omfattende udfordring, hvad politisk form angår. Udviklingen i Kina vil på blot mellemlangt sigt også være mere afgørende for både nyliberalismens og USA's fremtid end udviklingen i Latinamerikansk indenrigs- og regionalpolitik.

Set som en del af fornyelsen af et bredt forstået socialdemokratisk projekt har chavismen vist, at det er muligt at bryde den nyliberale konsensus inden for en liberaldemokratisk horisont, hvilket kan virke som en opmuntring til andre bevægelser med lignende mål. Det er dog en bevægelse, der selv er i en presset situation, hvor udfordringerne internt er store. Set ud fra den vinkel må man formode, at den latinamerikanske bevægelse har mindst lige så meget brug for støtte fra Europa, som den europæiske socialdemokratisme har brug for chavismen.

Litteratur

- Andersson, V. og S.F. Christensen, (red.) 2012, *Latinamerican Responses to Neoliberalism: Strategies and Struggles*, Aalborg Universitetsforlag, Aalborg.
- Bertramsen, R.B., J.P.F. Thomsen og J. Torfing 1991, *State, Economy and Society*, Unwin Hyman, London.
- Boel, N. og F. Rasmussen 2010, *Det nye Latinamerika. Økonomi, politik, kultur*, Columbus, København.
- Brading, R. 2012 *Populism in Venezuela*. Routledge, London.
- Hansen, A. m.fl. 2012 'Folkeligt demokratiske kræfter tager kontrol i Latinamerika'. *Ulandsnyt.dk* 30.11.12 (<http://www.ulandsnyt.dk>)
- Hansen, B. 2011, *Unipolarity and World Politics*, Routledge, London.
- Jensen, C. 1987, 'Den marxistiske diskussionen om velfærdsstaten i Storbritannien' I *Bokbox*, nr. 93.
- Jensen, C. 1997 'Fra økonomisk til politisk logik' I C.Jensen, (red.) *Demokrati og Hegemoni*, Akademisk Forlag, Frederiksberg.
- Jensen, C. 2002, 'Tilbage til socialdemokratismen' *Ny tid, ny politik*. Nr. 1.
- Jensen, C. 2013 *Chantal Mouffe*. Djøfs Forlag, København.
- Kofoed, J. 2002 'Kald det bare kampen for social retfærdighed' I Jensen, C. m. fl., (red.) 2002 *Nye vinde, nye veje. Socialdemokratiet i en stormfuld tid*. Samfundslitteratur, Frederiksberg.
- Laclau, E. 1977, *Politics and Ideology in Marxist Theory*, Verso, London.
- 1980 'Togliatti and Politics' I Adlam, D. et. al. (red.) *Politics and power II*, Routledge and Kegan Paul, London.
- 1991 'God Only Knows' I *Marxism Today*, December.
- 1997a [1987] 'Klassekamp – og hvad så?' i Laclau, E. og C. Mouffe. *Demokrati og hegemoni*, pp. 149-158, København, Akademisk Forlag.
- 1997b [1990] 'Frisk luft fra Østeuropa' som ovenstående, pp. 159-163.
- 1997c [1977] 'Om populisme' Original i Laclau, 1977. Citeret efter ovenstående, pp. 89-96.
- 2004 'Climping the Future' I Critchley, S. and O. Marchart (eds.) *Laclau. A Critical Reader*, Routledge, Abingdon.
- 2005 *On Populist Reason*, Verso, London.
- 2005b 'Populism: What's in a name' in F. Panizza (red.) *Populism and the Mirror of Democracy*, Verso, London, pp. 32-49.
- 2006 'La deriva populista y la centroizquierda latinoamericana' I *Nueva Sociedad*, nr. 205, pp. 56-61.
- 2007 'El rol de Venezuela es central para la autonomización de América Latina' *Democraciasur.com*. DL: 19.11.2012 (opr. i *El Mostrador*, 31.05.2007).
- (2008) *Debates y Combatates. Por un nuevo horizonte de la política*. Fondo de cultura económica de Argentina, Mexico.
- 2010 'El legado de Nestor Kirchner' *El País/Página 12*, november.
- 2010a 'Politics and the unconscious – An interview with Ernesto Laclau' *Subjectivity*, no. 3, 231-244.
- 2010b 'On Populist Politics and Parliamentary Paralysis' Interview, R. Laermans I *Open* nr. 20.
- 2011: 'It's the best time in Argentine I've known' *Acercando Naciones*. com/en/cultura/Laclau.
- 2012 'Ramos en la historia de la izquierda argentina' Centro Documental Jorge Abelard Ramos: jorgeabelardoramos.com.
- 2013 'Hay que latinoamericanizar Europa' Interview, *el Disconcierto* 11.01.2013.
- Laclau, E. og C. Mouffe 1985 *Hegemony and Socialist Strategy*. Verso, London.
- 1987 'Post-Marxism without Apologies' *New Left Review*, no. 166.
- 1997 *Demokrati og hegemoni*. Akademisk Forlag, København.
- 2002 *Det radikale demokrati*. Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.
- Mouffe, C. 2005, *On the Political* Routledge, London.
- 2005b, 'The 'End of Politics' and the Challenge of Right Wing Populism' in F. Panizza (red.) *Populism and the Mirror of Democracy*, Verso, London.
- Møller, J. og S.-E. Skaaning 2010, *Demokrati og demokratisering*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Wood, E.M. 1986, *The Retreat From Class*, Verso, London.
- Zizek, S. 2006 *Against the Populist Temptation* At <http://Lacan.com/zizpopulism.htm>.

Noter

1. Laclau definerede i 1977 populisme som „fremstillingen af folkeligt-demokratiske interpellationer i et sammenhængende og antagonistisk kompleks i forhold til den dominerende ideologi.“ (Laclau, 1977/97)
2. Nasserismen blev fx etableret som populisme, da den egyptiske regering med Nasser i spidsen vandt over de gamle imperialistiske magter i forbindelse med Suezkrisen og blev i stand til at nationalisere Suezkanalen på bekostning af britisk kapital. 'Nasser' er i sig selv et tomt symbol, et almindeligt egyptisk navn, men fik en politisk betydning ved at blive gjort til betegnelse for den antiimperialistiske, negerende, politik i det uafhængige Egypten.
3. En foreløbig definition på chavisme kunne være 'socialdemokratisk populisme i Latinamerika'.
4. Ryan Brading, der har udgivet et stort studie af populismen i Venezuela (Brading, 2012), har fremsat den lidt morbide hypotese, at styret i Venezuela var i færd med at udvikle måder at italesætte 'den syge, men tappert kæmpende Chavez' på til politisk brug.
5. Eksemplerne er kun formidlende hjælpemidler.
6. Laclaus nye formulering er således en tidsbunden variant af ideen om arbejderaristokratiet i Europa og de revolutionære masser i periferien.
7. Se Møller og Skaaning, 2010; 99.
8. En fremtidig vurdering vil have fordel af at vide, om det lykkedes præsident Nicolas Maduro, der blev valgt i april 2013 til afløsning af afdøde Hugo Chaves, at fremstille sig som en værdig arvtager.